

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ» ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№3 (31) шілде-қыркүйек 2022

ISSN 2710-3994

Бас редактор:

Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы

Редакциялық алқа:

Абашиин Сергей Николаевич – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Санкт-Петербургтегі Европа университеті (Ресей)

Абдырахманов Толобек Абылович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, И. Арабаев атындағы Қызғыз мемлекеттік университетінің ректоры. (Қырғызстан)

Аяган Бүркітбай Фелманұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары. (Қазақстан)

Әлімбаев Нұрсан – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік музейінің директоры. (Қазақстан)

Әбусейтова Меруерт Қуатқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Р. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының «Тарихи материалдарды зерттеу» орталығының директоры. (Қазақстан)

Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)

Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University) (АҚШ)

Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)

Қожамжарова Дария Пернешқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)

Кожирова Светлана Басиевна – саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры (Қазақстан)

Козодой Виктор Иванович – тарих ғылымдарының докторы, профессор. (Ресей)

Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан)

Көмеков Болат Ешмұхамедұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қыпшақтану институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)

Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы – филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания)

Муртазаева Рахборхон Хамидқызы – тарих ғылымдарының докторы, Мирзо Ұлықбек атындағы Өзбекстан ұлттық университеті «Өзбекстан тарихы» кафедрасының профессоры. (Өзбекстан)

Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – PhD доктор, Гданьск қаласындағы Екінші дүниежүзілік соғыс мұражайының ғылыми қызметкері. (Польша)

Римантас Желвис (Želvyus Rimantas) – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті (Литва)

Самашев Зайнолла Самашұлы – археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Ә. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)

Сайлан Болат Санабайұлы – тарих ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (Қазақстан)

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)

Сыдықов Ерлан Бәтташұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)

Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)

Жауапты редактор:

Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы

Ғылыми редактор:

Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Редактор:

Кубеев Рустем Жаулыбайұлы

Жауапты хатшы:

Раушан Жәліқызы

Техникалық хатшы:

Хумарзах Алтынбек

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

Абашин Сергей Николаевич – доктор исторических наук, профессор, Европейский университет в Санкт-Петербурге (Россия)

Абдырахманов Толобек Абылович – доктор исторических наук, профессор, ректор Кыргызского государственного университета им. И. Арабаева (Кыргызстан)

Алимбай Нурсан – кандидат исторических наук, профессор, директор Центрального государственного музея Республики Казахстан (Казахстан)

Абусеитова Меруерт Хуатовна – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Республиканского центра по изучению исторических материалов Института востоковедения имени Р.Б. Сулейменова (Казахстан)

Абиль Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)

Аязан Буркитбай Гелманович – доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)

Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University) (США)

Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)

Карибаев Берекет Бахытжанович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)

Кожамжарова Дария Пернешовна – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М.Ауэзова (Казахстан)

Кожирова Светлана Басиевна – доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководитель Центра китайских и азиатских исследований (Казахстан)

Козодой Виктор Иванович – доктор исторических наук, профессор (Россия)

Кокебаева Гульжаухар Какеновна – доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч.Валиханова КН МОН РК (Казахстан)

Кумеков Болат Ешмухамбетович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Казахстан)

Матыжанов Кенжехан Слямжанович – доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова (Казахстан)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания)

Муртазаева Рахборхон Хамидовна – доктор исторических наук, профессор кафедры «Истории Узбекистана» Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека. (Узбекистан)

Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – доктор PhD, профессор, главный специалист научного отдела Музея Второй мировой войны г. Гданьска (Польша)

Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет (Литва)

Самашев Зайнолла Самашевич – археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А.Маргулана КН МОН РК (Казахстан)

Сайлан Болат Санабаевич – доктор исторических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)

Сыдыков Ерлан Батташевич – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Казахстан)

Таймагамбетов Жакен Кожакметович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК (Казахстан)

Ответственный редактор:
Каипбаева Айнагуль Толганбаевна

Научный редактор:
Козыбаева Махаббат Маликовна

Редактор:
Кубеев Рустан Джаулыбайулы

Ответственный секретарь:

Раушан Жәліқызы

Технический секретарь:

Хумарзах Алтынбек

Editor-In-Chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Members of editorial board:

Abashin Sergei Nikolaevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, European University at St. Petersburg (Russia)

Abdyrakhmanov Tolobek Abylovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of I. Arabaev Kyrgyz State University (Kyrgyzstan)

Alimbay Nursan – Candidate of Historical Sciences, Professor, Director of the Central State Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Abusseitova Meruert Khuatovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of the Republican Center for the Study of Historical Materials at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies (Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Ayagan Burkitbai Gelmanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Golden Kathie Stromile – PhD, Mississippi Valley State University (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University (Kazakhstan)

Karibayev Bereket Bakhytzhonovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Kozhamzharova Daria Perneshovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University (Kazakhstan)

Kozhirova Svetlana Bassieva – Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies (Kazakhstan)

Kozodoi Viktor Ivanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, chief researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MES RK (Kazakhstan)

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Matyzhanov Kenzhekhan Slyamzhanovich – Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art (Kazakhstan)

Morrison Alexander – PhD, Professor, University of Oxford (UK)

Murtazayeva Rakhborkhon Khamidovna – doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of «History of Uzbekistan» of Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Panto Dmitri – PhD, researcher at the Museum of the Second World War in Gdansk (Poland)

Rimantas Želvys – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University (Lithuania)

Samashev Zainolla Samashevich – archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of German Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology CS MES RK (Kazakhstan)

Sailan Bolat Sanabayevich – Doctor of Historical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Sydykov Erlan Battashevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Executive Editor:

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna

Scientific Editor:

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Editor:

Kubeyev Rustem Dzhaulybayevich

Executive Secretary

Raushan Zhalikyzy

Technical secretary:

Khumarzak Altynbek

https://doi.org/10.51943/2710-3994_2022_31_3_228-237

FTAMP 11.25.49

КЕҢЕС ОДАҒЫНЫҢ БҮҮ – ДАҒЫ ӘСКЕРИ ТҮТҚЫНДАРДЫ РЕПАТРИАЦИЯЛАУ МӘСЕЛЕСІНЕ ҚАТЫСТЫ САЯСАТЫ

Н.М. Оспанов

Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының ғылыми қызметкері /
Әл-Фараби атындағы университеті, Қазақстан, Алматы.

*Корреспондент автор

E-mail: osp_nurlan@mail.ru (Оспанов).

Аңдатпа. Мақалада Кеңес дипломаттарының әскери тұтқындарды репатриациялауға қатысты қызметі зерттеледі. Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде антигитлерлік коалиция көшбасшылары халықаралық қауіпсіздікке жауап беретін «Халықаралық ұйым» құру туралы келісімге келген болатын. Соғыстан кейінгі кезеңде БҮҮ-да босқындар мен әскери тұтқындарды туған елдеріне репатриациялау мәселесі өткір түрде көтерілді. Алайда, ол кездері әскери тұтқындарды қайтарудың құқықтық аспектілері мен тетіктері толық пысықталмаған еді. БҮҮ Бас Ассамблеясының Үшінші комитетінде босқындар туралы жарғының ережелерін талқылау барысында Кеңес Одағы барлық әскери тұтқындарды өз елдеріне қайтару жайлы түзету енгізген. Ал, бұл уақытта Батыс елдері саяси диссиденттер мен реципиент елдерге оралғысы келмейтіндерді бөлуді ұсынған. Ол кезде КСРО-ның БҮҮ-да қолдаушылары аз болғандықтан, оның әскери тұтқындар мен босқындар мәселесіне қатысты бастамаларының барлығы дерлік қолдау таба алмады. Сондықтан КСРО Халықаралық босқындар ұйымының Жарғысына қарсы дауыс бере отырып, Үшінші комитеттің жұмысына уақытша қатысудан бас тартты.

Түйін сөздер: КСРО, Біріккен Ұлттар Ұйымы, әскери тұтқындар.

МРНТИ 11.25.49

ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО СОЮЗА В ООН В ОТНОШЕНИИ ПРОБЛЕМЫ РЕПАТРИАЦИИ ВОЕННОПЛЕННЫХ

Н.М. Оспанов

Научный сотрудник Института востоковедения им. Р.Б. Сулейменова КН МОН РК /
национального университета им. аль-Фараби, Казахстан, Алматы.

*Корреспондирующий автор

E-mail: osp_nurlan@mail.ru (Оспанов).

Аннотация. В статье изучается деятельность советских дипломатов в отношении репатриации военнопленных. Во время Второй мировой войны лидеры антигитлеровской коалиции договорились учредить международную организацию, которая будет отвечать за международную безопасность. В послевоенное время в ООН остро встал вопрос о репатриации беженцев и военнопленных в свои родные страны. Однако на тот момент не до конца были проработаны правовые аспекты и механизмы по возвращению военнопленных. Во время обсуждения положений устава о беженцах в Третьем комитете Генеральной Ассамблеи ООН Советский Союз внес поправку о возвращении всех военнопленных в свои страны происхождения. В то время как западные страны предлагали отделить политических диссидентов и тех, кто не желает репатрироваться, в странах-реципиентах. На тот момент у СССР было мало сторонников в ООН, поэтому почти всего его инициативы по вопросу о военнопленных и

беженцах не получали поддержки. Поэтому СССР проголосовал против Устава Международной организации беженцев и отказался временно участвовать в работе Третьего комитета.

Ключевые слова: СССР, Организация Объединенных Наций, военнопленные.

IRSTI 11.25.49

THE POLICY OF THE SOVIET UNION IN THE UN WITH RESPECT TO THE PROBLEM OF REPATRIATION OF PRISONERS OF WAR

N.M. Ospanov

Researcher at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies/Senior lecturer of al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty.

*Corresponding author:

E-mail: osp_nurlan@mail.ru (Ospanov).

Annotation. The article studies the activities of Soviet diplomats in relation to the repatriation of prisoners of war. During World War II, the leaders of the anti-Hitler coalition agreed to establish an international organization that would be responsible for international security. In the post-war period, the UN raised the issue of repatriation of refugees and prisoners of war to their native countries. However, at that time, the legal aspects and mechanisms for the return of prisoners of war were not fully developed. During the discussion of the provisions of the refugee charter in the Third Committee of the UN General Assembly, the Soviet Union introduced an amendment to return all prisoners of war to their countries of origin. While Western countries proposed to separate political dissidents and those who do not want to repatriate in the recipient countries. At that time, the USSR had few supporters in the UN, so almost all of its initiatives on the issue of prisoners of war and refugees did not receive support. Therefore, the USSR voted against the Charter of the International Refugee Organization and refused to temporarily participate in the work of the Third Committee.

Key words: USSR, United Nations, prisoners of war.

Кіріспе. Екінші дүниежүзілік соғыс кезіндегі соғыс қимылдарының нәтижесінде миллиондаған адамдар баспаналарын тастап, босқындарға айналды, ал әскерилер тұтқынға алынып, өз әскери бөлімдері орналасқан жерден жырақ жерге көшірілді. Антигитлерлік коалиция елдерінің күн тәртібінде өткір тұрған мәселе босқындар мен әскери тұтқындардың мәселелері болды. Соғыста жеңіске жеткенге дейін одақтастар Біріккен Ұлттар Ұйымының Көмек және қалпына келтіру әкімшілігін құрды (ЮНРРА). Агенттіктің алдында соғыстан зардап шеккен елдерді қалпына келтіру, сондай-ақ соғыс құрбандарына дереу көмек көрсету мақсаты тұрды. Қоныс аударушы адамдар жағдайында ЮНРРА қоныс аудартумен жаңа көші-қонға емес, репатриацияға үлкен дәрежеде жәрдемдесті (Oyen, 2015: 550). Сарапшылардың бағалауынша, сол кездегі Германияда, Австрияда және Италияда, сондай-ақ бұрын басып алынған көрші елдерде тірі қалған құрбандардың саны 9,6-дан 15 миллионға дейінгі адам санын құраған. Жаңа агенттіктің мандатына жатқан жер аударылғандардың болжамды саны 12 миллионға дейін жеткен, оның ішінде «Оси елдеріндегі еріксіз жұмысшылар, азаматтық тұтқындар, соғыстан қашқандар және интернационалдық концлагерьлердің қашқындары» болған (Rass Ch., 2020: 8).

Материалдар мен әдістер. Мақаланы жазу кезінде Біріккен Ұлттар Ұйымының (БҰҰ) дерек көздері базасының кең ауқымы пайдаланылды. Мақала БҰҰ Бас Ассамблеясының (БА) Үшінші комитеті отырыстарының стенографиялық жазбаларына, Экономикалық және Әлеуметтік кеңестің баяндамаларына, зерттеу барысында анықталған БҰҰ БА қарарларының жобаларына негізделген.

Бұл материалдар американдық, британдық, кеңестік дипломаттардың әскери тұтқындар, жер аударылғандар мен босқындар туралы мәселеге қатысты негізгі бастамаларды анықтауға

мүмкіндік берді. Пікірталас барысында, отырыстарда социалистік блоктың және батыс елдерінің әскери тұтқындары бойынша елдердің негізгі дәлелдері мен ұстанымдары ашылады.

Зерттеу барысында тарихшылдық қағидаты, нарративтік, жүйелік әдістер және т.б. қолданылды.

Талқылау. БҰҰ-да Қазақстанның саясаты туралы естеліктер, диссертациялар, кітаптар мен мақалалар жазылған. Олар Кеңес Одағының БҰҰ-ның құрылуына қосқан үлесін, сондай-ақ Кеңес Одағының БҰҰ-дағы сыртқы саяси бастамаларын ашады. Қазақстан Президенті Қ.Қ. Тоқаев «Біріккен Ұлттар Ұйымы: әлемге жарты ғасырлық қызмет» (Тоқаев, 1995), «Жаһандану жағдайындағы Қазақстанның сыртқы саясаты» (Тоқаев, 2000), «Қазақстан Республикасының дипломатиясы» (Тоқаев, 2005) атты кітаптары мен естеліктері Кеңес Одағы мен БҰҰ арасындағы қарым-қатынастардың тарихын ашады. Алайда, Қ.Қ. Тоқаев Қазақстанның ұлттық мүдделеріне тікелей қатысы бар сәттерді сипаттайды.

БҰҰ-ң тұңғыш елшісі А.Х. Арыстанбекова Қазақстандағы БҰҰ-ң қызметіне байланысты диссертациялық жұмыс арнаған. Біріккен Ұлттар Ұйымы мен Кеңес Одағына қатысты ол Семей ядролық полигоны ретінде Қазақстанға кеңестік мұрадан қалған проблемаларды, Қазақстан аумағындағы, Арал теңізіндегі ядролық қаруды жою мәселелерін және т.б. қарастырады (Арыстанбекова, 2004). Алайда қазақстандық авторларының арасында БҰҰ-да Кеңес Одағының әскери тұтқындарға қатысты саяси жеке мақалалары жоқтың қасы.

Кеңестік әскери тұтқындарға келетін болсақ, олар өздерінің монографиялары мен мақалаларында қазақ және жапон соғыс тұтқындары туралы архив құжаттарын пайдаланған Қ.С. Алдажұманов (Алдажұманов, 1997), С.Ділманов (Дильманов, 2002), Ф.Қ. Кокебаева (Кокебаева, 2007), Б.О. Жангуттин (Жангуттин, 2008), Б.Ф. Аяған (Аяған, 2014), Т.С. Құлтаев (Құлтаев, 2021), А.Михеева (Михеева, 2007), т.б. авторларды атауға болады. Олардың еңбектерінде әскери тұтқындардың тарихы мен Қазақстан аумағындағы орналасуы, саны, тұрмыс жағдайы, ұлттық құрамы, Түркістан легионына тиесілігі, олардың тағдыры, қуғын-сүргінге ұшыраған әскери тұтқындарды ақтау, т.б. мәселелерді қамтыйды. Бірқатар авторлардың еңбектері әскери тұтқындар мәселелері бойынша халықаралық ынтымақтастық аспектілерін қозғайды, бірақ БҰҰ-да әскери тұтқындарға қатысты кеңестік саясат мәселесі әлі қарастырылмаған.

Зерттеу нәтижелері. ЮНРРА жұмысы аяқталуға жақын болғандықтан, гуманитарлық мәселені талқылау және шешім қабылдау, оның ішінде қоныс аударған адамдар мәселесін БҰҰ Бас Ассамблеясының (БА) Үшінші комитетіне беру туралы шешім қабылданды.

Босқындар туралы баяндаманы талқылау кезінде Кеңес Одағы босқындар мен жер аударылған адамдардың лагерьлерінде БҰҰ-ның немесе оның мүшелерінің мүдделеріне, сонымен бірге олардың туған елдеріне оралуына қарсы үгіт-насихат жүргізуге тыйым салуды ұсынды (Question: 2). 1945 жылы ұйымның негізін қалаушылар 52 мемлекет болды.

Кеңес Одағының екінші ұсынысы: «Квислингтерге, сатқындарға және әскери қылмыскерлерге Біріккен Ұлттар Ұйымының дұшпандарымен ынтымақтастықта кез келген нысанда өзінің беделін түсірген тұлғаларға БҰҰ-ның қамқорлығы ұсынылатын босқындар ретінде қарамау тиіс. Осы уақытқа дейін босқындар ретінде жасырынып жүрген квислингтер, сатқындар мен әскери қылмыскерлер өз елдеріне дереу қайтарылуы тиіс». Алайда босқындар туралы баяндаманың мәтініндегі кеңестік түзетулерді БА Үшінші комитетінде көптеген елдер мақұлдаған жоқ (СОД. Question: 2).

Босқындар туралы баяндамада кеңестік түзетулерді мақұлдау қандай да бір себептермен Еуропа елдерінде қалуға шешім қабылдаған опасыздарды, әскери қылмыскерлерді, әскери тұтқындарды және кеңес өкіметіне әскери жолмен немесе насихаттаумен қарсы шыққан адамдарды репатриациялау жөніндегі халықаралық құқықтық тетікті құруы әбден мүмкін еді.

Әскери тұтқындар арасында репатриациядан бас тартудың айқын себебі неміс қатарындағы ынтымақтастық немесе ұрыс қимылдары үшін жазадан жалтару болғанын атап өткен жөн. Бұл санатқа «қайтарылмағандардың» шағын бөлігін жатқызуға болады. КСРО-ға оралғысы келмеген әскери тұтқындардың негізгі бөлігін қуғын-сүргінге ұшыраған бұрынғы патша офицерлері мен шенеуніктері, азаматтық соғыста большевиктерге қарсы шыққандар, кулактар (ауқатты шаруалар), (ұжымдастыруға қарсы), діни немесе ұлттық азшылық мүшелері,

тазалық құрбандары құрады. Кеңес өкіметімен қуғын-сүргінге ұшырамай тұрып, тоталитарлық саяси жүйенің қысымы мен шектеулерін мақұлдамағандар да болды. Кейбір әскери тұтқындар Кеңес Одағынан тыс жерлерде өмір сүру деңгейінің жоғары екендігін көріп, кеңестік қайта құрудың қиындықтарынан аулақ болу үшін Еуропа мен АҚШ-та қалып, сонда тұруға шешім қабылдады (Rucker, 1949:66).

Кеңес әскері тұтқындарын мәжбүрлеп репатриациялау кезінде неміс концентрациялық лагері Дахауда 10 адам қаза тауып, 21 адам жараланды. Американдық дипломат, Нью-Йорк Таймс газетімен 19 қаңтарда америкалық сарбаздар орыстарды казармалардан көзден жас ағызатын газбен күштеп қуып жібергендері жайлы мәліметпен бөлісті. Жараланған орыстар отанына оралудан гөрі сол жерде өлуді жөн көріп, америкалық сарбаздардан оларды атып өлтірулерін жалынышпен сұраған. Бұл американдық қоғамға айтарлықтай дәрежеде әсер етті (Elliott, 1973: 254).

Кеңестік түзетулер Британияның мүддесіне сай келмегендіктен, ол босқындарға екі негізгі әдісті қолдануды ұсынды: 1) қоныс аударған адамдарды ірі көлемде көшіруді ұйымдастыру немесе 2) босқындарға жеке немесе отбасылық негізде қарау. Оның үстіне, Британия БҰҰ-ның қандай да бір органы Ассамблеяның жалпы басшылығымен жұмыс істеп тұрған үкіметаралық мекемелердің қызметтерін өзіне ала отырып, босқындар мәселесін анықтау мен ажырату үшін жауапкершілікті өз мойнына алуы керек дегенді жақтады (СОД. Fourth: 9). Сондықтан, Бас Ассамблея босқындар жарғысы туралы мәселені дайындауды Экономикалық және Әлеуметтік Кеңеске тапсырды.

Дания Ұлыбританияның бастамасын қолдай отырып, босқындарды жаңаша түрде анықтаудың және оны жіктеудің қажеттігін атап өтті. Стокгольм, бұл арада өз қызығушылығын неміс босқындарының көбі шығыстан батысқа және солтүстік-батыс шекараларына қоныс аударғандығымен түсіндірді. Оған қоса, 1945 жылдың көктемінде нацистер Данияға 210 000 неміс бейбіт тұрғындарын әкелген болатын, олар әлі де сол жерде қалуымен елдің ресурстарына айтарлықтай тұрғыда ауыртпалық түсірді (СОД. Fifth: 13).

Бельгия әскери қылмыскер де, сатқын да болмаған, бірақ, кейбір жағдайларда түрлі себептермен өз елдеріне оралғысы келмеген саяси диссиденттерді әскери қылмыскерлер қатарынан алып тастауды ұсынды. Адамның пікір бостандығы құқығын негізге ала отырып, бельгиялық тараптан үш нұсқа ұсынылған болатын: олар тек баспана берген елдің қамқорлығында қала алады; немесе олармен әлдебір халықаралық агенттік айналыса алады (СОД. Fifth: 14).

Босқындар мен әскери тұтқындардың мәселелерін талқылау кезінде Экономикалық және Әлеуметтік Кеңес баяндама дайындап, оның екінші бөлігінде босқындар бойынша талқылаудан келесідей санаттарды алып тастауды ұсынды:

1. Әскери қылмыскерлер, квислингтер мен сатқындар.
2. Келесідей болып көрінуі мүмкін кез-келген басқа адамдар:
 - а) БҰҰ мүше елдердің бейбіт тұрғындарын қудалауда жауға көмектескен адамдар; немесе
 - ә) Екінші дүниежүзілік соғыстың басынан бастап Біріккен Ұлттар Ұйымына қарсы операцияларда жау әскерлеріне өз еркімен көмектескендер, мұндай көмек таза гуманитарлық және әскери емес сипатта болмаған жағдайда;
 - б) Шарт бойынша экстрадициялануы мүмкін қарапайым қылмыскерлер (орыс тілінде: қылмыскерлер).

Неміс текті тұлғалар (егер, олар Германия азаматтары немесе басқа елдердегі неміс азшылықтарының мүшелері болса), олар:

- (а) басқа елдерден Германияға берілген немесе берілуі мүмкін;
 - (ә) Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде Германиядан басқа елдерге көшірілгендер;
 - (б) одақтас әскерлердің қолына түспеу үшін Германиядан гөрі Германиядан басқа елдерге немесе Германияға қашып кеткендер.
5. Өз елдері олар үшін халықаралық көмек сұрататын жағдайларды қоспағанда, қаржылық қолдау мен өздерінен қорғау алатын адамдар.
 6. Екінші дүниежүзілік соғыста ұрыс қимылдары аяқталған сәттен бастап:

(а) өзінің шыққан елінің үкіметін, Біріккен Ұлттар Ұйымының мүшесін қарулы жолмен құлатуға немесе Біріккен Ұлттар Ұйымының кез келген басқа мүше мемлекетінің үкіметін күштік жолмен құлатуға, сондай-ақ кез-келген террористік ұйымға қатысу мақсаты болған адамдар;

(ә) БҰҰ мүшесі немесе босқындарды туған елдеріне оралмауға шақыратын қозғалыстардың демеушісі болып табылған үкіметке немесе олардың туған еліне дұшпандық қозғалыстарда жетекшілік еткен адамдар» (СОД. Question, 1946: 3-4).

Социалистік лагерь елдері – әскери қылмыскерлер мен жәрдемшілердің босқындар санатына кірмеуін көздеп, оларды соттау үшін өз елдеріне қайтаруды талап етті. БҰҰ-дағы пікірталас барысында Украина КСР өкілі Батыс Германия, Австрия және Италияда әлі де бостандықта жүрген көптеген «германияланған украин фашистерін» жауапқа тартуға ұмтылды. Украина үкіметі БҰҰ әскери қылмыскерлері мен сатқындарының толық тізімін ұсына отырып, оларды Украинаға берулерін талап етті. Онда олар Лаваль мен Квислингке қалай қараса, басқа да сатқындарға да солай қарайтын болған (СОД. Sixth. 1946:15).

Босқындар мәселелері жөніндегі жарғыны талқылау барысында Кеңес Одағы босқындарды репатриациялау жөніндегі баспана, ел немесе шыққан елдер арасында екі жақты келісім орнату қажеттігін мәлімдеді (СОД. Ninth. 1946:24-25).

АҚШ, Оңтүстік Африка және Канада кеңестік ұсыныстан кемшіліктерді байқаған болатын, өзінің шыққан елінің үкіметінен жаңа елге қоныс аударуға рұқсат алу міндеттемесі босқынды өз билігіне тәуелді етеді, ал бұл өз кезегінде жеке адамның еркіндігін айтарлықтай дәрежеде шектейді. Мұндай жаңашылдықтар бюрократиялық кедергілер тудырып, босқындарды қабылдау мен қоныстандыруды кешіктірер еді. Үкіметтен қоныс аударуға рұқсат алу рәсімі, яғни бұдан қоныс аударушылар шыққан, көп уақытты алатын еді, өйткені олардың көптегеніне бұл рұқсат олардың шыққан елдері тарапынан берілмеген-ді. Бұл босқындардың өз елдерінде қалуға мәжбүр болуына әкеп соғар еді (СОД. Ninth. 1946:25).

БҰҰ-дағы кеңестік делегация басшысы Вышинскийдің мәліметіне сәйкес, 1200 000-нан астам көбінесе КСРО, Польша және Югославия аумақтарынан қоныс аударған, босқын адамдар, әлі де Германия мен Австрияның батыс аймақтарында және Батыс Еуропаның кейбір елдерінде болған (СОД. Sixteenth. 1946:84).

Репатрианттардың әлеуетті көпшілігі тез арада репатриацияланғандарына қарамастан, көпшілігі Германияның батыс аймақтарынан баспана іздеп, оралудан бас тартқан. Олардың тағдырлары батыс одақтастарына байланысты болды. Одақтастары репатриациялаудан бас тартқандар негізінен Балтық елдерінен және КСРО-ның шабуыл жасамау туралы Германия-Кеңес пактісінің нәтижесінде аннексиялаған басқа аумақтардан болды. Олар соғысқа дейінгі КСРО азаматтары болмағандықтан, батыстық одақтастар бұндай «қоныс аударған адамдарды» кеңес азаматтары деп танудан бас тартты. Кеңестік ресми тұлғалар түрлі уақытта тек Германияның өзінде ғана олардың саны 100 000-нан 200 000-ға дейін болды деп есептеді. 1946 жылдың ортасына қарай олар батыстық одақтастар даулы халықты КСРО-ға күшпен жібермейтінін мойындады (Bernstein. 2017: 722).

БҰҰ-дағы кеңес делегациясының басшысы А.Я. Вышинский «бұл адамдардың басым көпшілігі өз Отанына оралуға тырысты, бірақ лагерьлердегі фашистік элементтердің саяси қысымы олардың бұл арманын жүзеге асыруға кедергі келтірді. Олар үгіт-насихат және терроризм арқылы босқындар мен жер аударылған адамдарды азаматтық елдеріне қарсы қоюға ұмтылды және олардың үйлеріне оралуына жол бермеуге тырысты. Бұл фашистік элементтер өздерінің агрессивті империалистік жоспарларында нағыз босқындар мен жер ауыстырған адамдарды тірек ретінде пайдалануға ұмтылды. Кеңеске қарсы бұл әрекеттер олардың келісімімен және одақтық биліктің тиісті лагерьлерде пассивті, үнсіз мақұлдауымен жүзеге асырылды» деп мәлімдеді (СОД. Sixteenth. 1946:85).

Американдық тарихшы М. Эллиот Кеңес Одағы Ялта келісімін өз кампаниясында толық репатриация үшін қару ретінде пайдаланып, АҚШ пен Ұлыбританияның кеңестік азаматтармен қарым-қатынасына қатысты айыптаулар мен шағымдарды жалғастырғанын айтады. Американдық тарихшының пікірінше, Кеңес Одағының толық репатриацияны талап етуінің бір

себебі алда тұрған Кеңес Одағын қалпына келтірудің орасан зор міндетімен байланыстырылады. Бұдан әрі, М.Эллиот соғыс кезіндегі барлық кеңес халықтарының ымырасыз адалдығы туралы мифтің насихаттық құндылығы да сенімді болды деп санайды. Өз азаматтарының елге қайтып оралуы, Ресейге кез-келген оппозицияны білдірмес бұрын оларды шетелде бақылауды қалпына келтіруге мүмкіндік берер еді, себебі репатриацияға қарсылықтың драмалық тұрғыдағы үлгілері Кеңес Одағының беделіне нұқсан келтіреді. Сондықтан, қажетсіз жариялылықты бейтараптандыру үшін Мәскеу қайта оралмағандарды фашистер немесе батыс қолжаулары деп атады. Алайда кеңестік эпитеттер, сондай-ақ шет елдердегі кеңес азаматтарының көпшілік алдында көрсетілімі батыс алпауыттарын Кеңес Одағының репатриация мәселесіне келіспейтініне көндірді (Elliott, 1973: 263).

Бұдан басқа, кеңестік делегация жарғы жобасы елеулі өзгерістерді талап етеді деп санады. Конституцияда Халықаралық босқындар ұйымының (ХБҰ) негізгі міндеті босқындар мен қоныс аударған адамдардың туған елдеріне тез арада оралуына ықпал ету және осы мақсатқа қол жеткізуге барынша ықпал ету болып табылатыны айтылған (ХБҰ конституция жобасы, 2-бап, А/127 құжаттың 1 (а) тармағы). Кеңес делегациясы босқындар арасынан квислингтерді, сатқындар мен әскери қылмыскерлерді, сондай-ақ туған еліне оралудан бас тартқан адамдарды алып тастауды ұсынды (СОД. Sixteenth. 1946:85).

А. Вышинскийдің ескертулеріне жауап ретінде, АҚШ өкілі Рузвельт «босқындарды лагерьлерде ұстау олардың тұлға ретіндегі тоқырауына алып келеді, сондай-ақ әлем үшін елеулі экономикалық залал болып табылады...» деп санайтынын мәлімдеді. Сонымен бірге, ол Германия мен Австрияның оккупация аймақтарында тұратын АҚШ-қа үш жарым миллион адам оралғанын атап өтті (СОД. Seventeenth. 1946: 92).

Канада конституцияға қол қоюды қолдап, соғыс кезінде босқындардың белгілі бір санатын қабылдағанын атап өтті. Бұдан басқа, қосымша 4000 полякты, сондай-ақ кейбір жаңа босқындар санаты үшін, атап айтқанда Канадада тұратын адамдардың туыстары үшін қабылдауға дайын екендігін мәлімдеді (СОД. Seventeenth. 1946: 92).

Британдық тарихшы – Энтони Глис еуропалық босқындарды қабылдау Ұлыбритания, Канада, АҚШ, Австралия және Жаңа Зеландияның мүддесіне жауап бергенін жазады, олар Шығыс Еуропадан қоныс аударған адамдардың көшіп келуіне белсенді жәрдемдесу арқылы ел ішінде жұмыс күшінің жетіспеушілігі мәселесін шешуге тырысты, кейін олар Германия мен Австриядағы лагерьлерде қалған болатын. Бірақ, басқа қоныс аударушылар және босқындармен бірге бұл елдерге әскери қылмыскерлер де кірді. Сондай-ақ, ол этникалық себептерге байланысты бұл топтардың иммиграцияға аса қолайлы деп есептелгенін, себебі басқа бір қоныс аударған адамдар тобынан, холокосттан аман қалған еврейлерден айырмашылығы - олар солтүстік Еуропадан шыққан, сонымен бірге христиандар болғанын айтады (Glees.1992: 189).

Үшінші, комитеттегі делегациялардың кезекті кездесуі кезінде поляк өкілі Пружинский Канадада жұмыс істейтін эмигрант әйелдер туралы мәселені көтерді. Канада парламентіндегі пікірталастар барысында алынған мәліметтерге сүйене отырып, Пружинский Канадада жұмыс істейтін жас поляк әйелдерге ұсынылатын өмір сүру жағдайлары канадалық жұмысшыларға ұсынылған жағдайлардай болмағаны туралы ақпаратпен бөлісті. Мысал ретінде, ол зауыт директоры өзі жалдаған әйелдердің жалақысының бір бөлігін ұстап тұрған жағдайды келтірді, алайда бұл жалақы осы провинция үшін ең төменгі жалақы болып табылғаны белгілі болған. Жас қыздардың жалақысы аптасына небәрі 10,08 долларды құраған, одан басқа қызметтерге ақы төлеу кезінде басқа да түрлі шегерімдермен бірге тұрғын үйлері үшін белгілі бір сома шегерілгені белгілі болған. Ал, одан қалған сомасы 1,58 долларды құрады (СОД. Fifty eighth. 1947: 54-55).

Ұлыбритания өкілі Бесвик Жарғыға қатысты кеңестік ұстаныммен келіспей, британдық басып алынған аймақтардағы он екі миллион босқынның он бір миллионы үйге оралғанын ескерсек, Халықаралық Босқындар Ұйымы конституциясының жобасын әзірлеу кезінде үкіметтің бірқатар жеңілдіктерге барғанын мәлімдеді (СОД. Eighteenth.1946; 96).

Британдық тарап кеңес өкіметіне генерал Андерстің әскеріндегі поляктарды бергісі келмей, олардың ХБҰ құзырына кірмегенін мәлімдеді. Кеңестік ниетке қарсы тұра отырып, Бесвик

«... Олар фашизммен күрескен алғашқы адамдардың бірі болды және Біріккен Корольдік оларға өз борышын төлей алғанын мақтан тұтты. Егер, Солтүстік Италиядағы Корольдік Югославия әскерінің босқындарының кейбіреулері әлі де әскери негізде ұйымдастырылған болса, онда бұл тек әкімшілік себептерге байланысты болды. ХБҰ міндеті - оларды тарату және көшіру» екенін белгілеп өтті (СОД. Eighteenth.1946; 97).

Американдық тараптың соңғы миллион босқындар Отанына оралғысы келмейді деген уәжіне жауап ретінде кеңес делегациясы тек қазан айында поляктардың 50 000-ы Польшаға оралғанын мәлімдеді. Кеңес делегациясы егер, олар өз тілектерін еркін білдіре алса, қайтқысы келетіндердің саны әлдеқайда көп болуы мүмкін деп ойлады. Кеңестік нұсқаға сәйкес, әскери биліктің лагерьлердегі сатқындар мен әріптестердің бөлімшесі репатриацияны жеделдетуге мүмкіндік береді. Кеңестік делегация қосымша дәлел ретінде қоныс аударған адамдардың лагерьлік өмірдің ауыртпалықтарына ұшыраудан гөрі өз елдерінде өмір сүруі жақсы болды, себебі тиісті елдер репатрианттардың әл-ауқатын қамтамасыз ету үшін барлық қажетті шараларды қабылдады (СОД. Nineteenth. 1946: 105).

Кеңес тарапы – КСРО халқы немістермен ынтымақтасқан адамдардың енді Біріккен Ұлттар Ұйымынан неге қорғаныс іздеп жатқанын түсіне алмайтынын мәлімдеді. Кеңес делегациясы Комитеттен осы факторды назарға алуын сұрады (СОД. Thirtieth Meeting. 1946: 175).

КСРО өкілінің пікірінше, саяси диссиденттерді қорғағысы келетін делегациялар бір мезгілде БҰҰ мүшесі болып табылатын үкіметтердің жауларын қорғайды. Ол, саяси диссиденттерді қалай қорғап, сонымен қатар халықаралық ынтымақтастықты қалай қолдау керектігін білу маңызды деп санады. Ол өзінің Үкіметі әрқашан босқындар мәселесін халықаралық негізде шешу керек деп санайтынын еске салды (СОД. Thirtieth. 1946: 176).

Украиналық делегация соғыс тұтқындары туралы тақырыпты жалғастыра отырып, Украинаның неміс басқыншылығы кезінде жауларға мәжбүрлі түрде жұмыс істегендері тыныш жұмыс істейтінін және елде қудаланбайтынын атап өтті. Бірақ, немістердің игілігі үшін өз еріктерімен жұмыс істегендер, олар: украиндық шаруаларды тонаған жабдықтау агенттері; бір күнде 93000 адамды мәжбүрлі түрде депортациялауға куә болған Киев мэрі; ауру азаматтарды Рур шахталарына өлуге жіберген дәрігерлер, олардың ешқайсысы әскери қызметтерді орындамағанына қарамастан жауға көмектесті деп саналды. Сондықтан, украиндық ұстанымға сәйкес, дұшпанмен ерікті ынтымақтастық халыққа қарсы қылмыс болып табылады (СОД. Thirty first.1946: 180).

Кеңес делегациясы Рагозиннің эмигранттық құрамаларын, тәуелсіз казактарды, четниктерді, усташыларды және поляк әскерін генерал Андерстің қолына беруге ұмтылды, бұл ұйымдардың басшылары өз елдерінің үкіметтеріне қарсы әскери операцияларды бастауға үміттенді деп есептеді. Қару контрабандасымен айналысу және жоғарыда аталған топтардың репатриациясына қарсы белсенді әрекет ету, Кремльдің наразылығын тудырды. Сондықтан, кеңес делегациясы мұндай құрылымдарды таратып, оларға ХБҰ тарапынан көмек көрсетуден бас тартуды талап етті (СОД. Thirty second. 1946: 187).

Соғыс тұтқындары туралы мәселе бойынша Жаңа Зеландияның ұстанымы әскери тұтқындар мен интернацияланғандарға арналған лагерьлерге бөгде адамдарды қабылдау кезінде үлкен сақтық сақтау қажеттігі болды. Репатриацияға қарсы кез келген насихатқа қарсылық білдіре отырып, Жаңа Зеландия делегациясы шығу тегі елдерінің лауазымды тұлғаларының репатриацияланғысы келмеген адамдарға қысым жасау әрекеттеріне қарсы болды. Дегенмен, БҰҰ-дағы Жаңа Зеландияның өкілдері шенеуніктерге репатриацияланғысы келетін адамдармен байланыс жасауға мүмкіндік беру орынды деп санады (СОД. Thirty-sixth. 1946: 210).

Кеңес делегациясының мәліметінше, «КСРО азаматтары британдық аймақта жалған есімдер мен құжаттардың көмегімен жасырынған. Сондай-ақ жаппай қамауға алу да болды. Мұндай оқиғалар француз аймағында да орын алды. Нәтижесінде одақтық аймақтарда репатриацияға жататын 39 600 КСРО азаматының 12 000-нан астамы британдық аймақта, 21 600-і америкалық және 6000-ы француз аймағында болса, қыркүйек айында британдық аймақтан 39 адам ғана репатриацияланды». Қалыптасқан жағдайды шешу үшін кеңес делегациясы тікелей мүдделі елдер ретінде КСРО, Югославия және Польшаны қоса алғанда, жеті-тоғыз мүшеден тұратын лагерьлерде комиссия құруды ұсынды (СОД. Forty-third. 1946: 262).

Американдық делегация лагерьлерде комиссия құруға қарсылық білдіріп, бұл орын ауыстырған адамдарға арналған лагерь әкімшіліктеріне қарсы айыптаулардың шексіз қайталануына алып келеді деп есептеді. Басқыншылық биліктің социалистік елдерге репатриацияға жәрдемдескісі келмеді деген айыптарға жауап ретінде американдық өкіл Рузвельт ханым екі миллионнан астам КСРО азаматы, 600 000-ға жуық поляк және 100 000-ға жуық югославтар репатриацияланғанын айтты. Сондықтан, ол неге олар қалған миллион адамды репатриациялауға деген қызығушылығын жоғалтуы керек деген сұрақ қойды, оның үстіне оларды қамтамасыз етіп, ұстауға жұмсалатын шығын басқыншылық елдерінің салық төлеушілеріне айтарлықтай ауыртпалық болды (СОД. Forty-third. 1946: 262).

Мәскеудің ескертулері мен талаптарының көпшілігі орындалмады, сондықтан, Кеңес Одағы Югославия, Украина, Беларусь және Польшамен бірге осы мәселе бойынша Үшінші Комитеттің жұмысына қатысуды тоқтатып, ұйымның Жарғысына қарсы дауыс беріп, Босқындар ісі жөніндегі халықаралық ұйымға қосылудан бас тартты (Ouyen, 2015: 556).

Қорытынды. БҰҰ-ның босқындар мәселелері жөніндегі Жарғысын әзірлей отырып, Кеңес Одағы тек соғыс уақытындағы қылмыскерлерді ғана емес, коммунистік құрылысқа қарсы болған саяси диссиденттерді де қайтаруды көздеді. Оларға Канада, АҚШ және Батыс Еуропа елдеріне көшіп келген Шығыс Еуропа елдерінің Кеңес Одағына жаңа қосылған тұрғындарын жатқызуға болады. БҰҰ шеңберінде босқындар мен әскери тұтқындар мәселелерін белсенді түрде талқылау Кеңес Одағында жұмыс қолдарының жетіспеушілігінің үлкен мәселесімен түсіндіріледі. Сондықтан, Кеңес Одағының делегациясы антигитлерлік коалиция бойынша одақтас елдердің барлық азаматтарын міндетті түрде қайтаруды жақтады. Бірақ, жұмыс күшінің тапшылығы мәселесі антигитлерлік коалициядағы одақтастар арасында да болды, ол коммунизмге, еркін емес әлемге қарсы құндылық-идеологиялық қарама-қарсылықпен шиеленісе түсті. Антигитлерлік коалиция бойынша одақтастар арасындағы алшақтық жақында құрылған Біріккен Ұлттар Ұйымында ерекше сезілді. Кеңес Одағы мен социалистік лагерь елдерінің әскери тұтқындар туралы бастамалары Батыс елдерімен бұғатталғандықтан, Кеңес Одағы ХБҰ-ға қатысудан бас тартты.

Бұл мақала 2022-2024 жылдарға арналған «Жас ғалым» жобасы бойынша жас ғалым постдокторанттардың іргелі және қолданбалы ғылыми зерттеулерін гранттық қаржыландыру аясында орындалған мақала болып табылады.

Information about the author:

N.M. Ospanov – Researcher at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies/Senior lecturer of al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty, E-mail: osp_nurlan@mail.ru, ORCID 0000-0003-1804-3503.

ӘДЕБИЕТТЕР МЕН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ:

Алдажуманов К.С. Депортация народов в Казахстан. - Ин-т истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова Акад. наук Респ. Казахстан — Алматы: Фонд ХХІ век, 1997 – 16 с.

Арыстанбекова А.Х. Казахстан и Организация Объединенных Наций: история, проблемы, перспективы: Диссертация на соискание степени доктора исторических наук. – Алматы, 18.02.2004. – 347 с.

Аяган Б. Туркестанский легион: горькие страницы войны// <https://e-history.kz/ru/news/show/6252/> (Кіру күні: 03.08.2022).

Bernstein S. Burying the Alliance: Internment, Repatriation and the Politics of the Sacred in Occupied Germany // Journal of Contemporary History, Vol. 52, No. 3 (JULY 2017), pp. 710-730 (21 pages).

Дильманов С.Д. Исправительно-трудовые лагеря НКВД-МВД СССР на территории Казахстана (30-50-е годы ХХ века) : дис. на соискание ученой степени доктора исторических наук: 07.00.02. - Алматы, 2002. - 344 с.

Жангуттин Б.О. ГУПВИ: Военнопленные и интернированные на территории Казахстана (1941-1951 гг.) // Российская история. – 2008. – № 2. – С. 107 -114.

Elliott M. The United States and Forced Repatriation of Soviet Citizens, 1944-1947// Political Science Quarterly, Vol.88, No. 2 (Jun., 1973), pp. 253-275.

Glees A. The Making of British Policy on War Crimes: History as Politics in the UK// Contemporary European History / Volume 1 / Issue 02 / July 1992, pp 171 – 197.

Кокебаева Г.К. Официальная политика Германии и СССР по проблеме военнопленных (1918-1955 гг.): дис. док. ист. наук (2007). Алматы, 2007. – 337 с.

Құлтаев Т.С., Оспанов Н.М. Арнайы комиссия: Әрбір тұтқында болған азаматтың тағдырын зерделеуіміз қажет // <https://adyrna.kz/post/91015>.

Михеева Л.В. Иностранцы военнопленные и интернированные в Центральном Казахстане (1941 – начало 50-х гг. ХХ в.) : автореф. дис....канд. ист. наук. Караганда, 2007. - 30 с.

Ouyen M. The Right of Return: Chinese displaced persons and the International Refugee Organization, 1947–56//Modern Asian Studies / Volume 49 / Issue 02 / March 2015, pp 546 – 571.

Rass Ch. &Tame I. Negotiating the Aftermath of Forced Migration: A View from the Intersection of War and Migration Studies in the Digital Age// Historical Social Research / Historische Sozialforschung.

Vol. 45, No. 4 (174), Special Issue: Violence Induced Mobility (2020), pp. 7-44 (39 pages).

Rucker A. The Work of the International Refugee Organization. International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944), Vol. 25, No. 1 (Jan., 1949), pp. 66-73 (8 pages).

Система официальной документации ООН. (СОД) Question of Refugees // <https://undocs.org/en/a/45> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Fourth Meeting. 28 January 1946// <https://undocs.org/ru/a/c.3/4> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Fifth Meeting. 30 January 1946 // <https://undocs.org/ru/a/c.3/5> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Question of Refugees. Report of the Economic and Social Council and Consideration of the International Refugee Organization. 22 October 1946//<https://undocs.org/en/a/127> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Sixth Meeting. 1 February 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/40/PDF/NL341240.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Ninth Meeting. 8 February 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/43/PDF/NL341243.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Sixteenth Meeting. 6 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/50/PDF/NL341250.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Seventeenth Meeting. 8 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/51/PDF/NL341251.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Eighteenth Meeting. 9 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/52/PDF/NL341252.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Nineteenth Meeting. 9 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/53/PDF/NL341253.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Thirtieth Meeting. 21 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/64/PDF/NL341264.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Thirty first Meeting. 22 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/65/PDF/NL341265.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Thirty second Meeting. 25 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/66/PDF/NL341266.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Thirty sixth Meeting. 29 November 1946// <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/70/PDF/NL341270.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

СОД ООН. Forty-third Meeting. 6 December 1946//.

СОД ООН. Fifty eighth meeting. 4 October 1947. // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/91/PDF/NL341291.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

Токаев К.К. *Организация Объединенных Наций: полвека служения миру*. - Алматы : Атамұра, 1995. - 192 с.

Токаев К.К. *Внешняя политика Казахстана в условиях глобализации*. - Алматы : САК, 2000. - 584 с.

Токаев К.К. *Дипломатическая служба Республики Казахстан: учеб. пособие*. - Алматы : Эдельвейс, 2005. - 560 с.

REFERENCES:

Aldazhumanov K.S. *Deportatsiya narodov v Kazakhstan [Deportation of peoples to Kazakhstan]*. - Inst. istorii i etnologii. CH.CH. Valikhanova akad. nauk Resp. Kazakhstan - Almaty: Fond XXI vek, 1997 - 16 s. [In Russian].

Arystanbekova A.Kh. *Kazakhstan i Organizatsiya Ob'yedinennykh Natsiy: istoriya, problemy, perspektivy [Kazakhstan and the United Nations: history, problems, prospects]: Dis... na soiskaniye uchenoy stepeni doktora istoricheskikh nauk*. - Almaty, 18.02.2004. – 347 s. [In Russian]

Ayagan B. *Turkestanskiy legion: gor'kiye stranitsy voyny [Turkestan Legion: bitter pages of the war]* // <https://e-history.kz/ru/news/show/6252/> [Кіру күні: 03.08.2022] [In Russian].

Bernstein S. *Burying the Alliance: Internment, Repatriation and the Politics of the Sacred in Occupied Germany*. // *Journal of Contemporary History*, Vol. 52, No. 3 (JULY 2017), pp. 710-730 (21 pages).

Dilmanov S.D. *Ispravitel'no-trudovyye lagerya NKVD-MVD SSSR na territorii Kazakhstana (30-50-ye gody KHKH veka [Correctional labor camps of the NKVD-MVD of the USSR on the territory of Kazakhstan (30-50s of the XX century): dis. na stepen' doktora istoricheskikh nauk: 07.00.02. – Almaty, 2002. – 344 s. [In Russian]*.

Elliott M. *The United States and Forced Repatriation of Soviet Citizens, 1944-1947*// *Political Science Quarterly*, Vol.88, No. 2 (Jun., 1973), pp. 253-275.

Glees A. *The Making of British Policy on War Crimes: History as Politics in the UK*// *Contemporary European History / Volume 1 / Issue 02 / July 1992*, pp 171 – 197.

Kokebaeva G.K. Ofitsial'naya politika Germanii i SSSR po probleme voyennoplennykh (1918-1955 gg.) [The official policy of Germany and the USSR on the problem of prisoners of war (1918-1955)]: dis. dok.. ist. nauk (2007). Almaty, 2007. – 337 s. [In Russian].

Kultaev T.S., Ospanov N.M. Arnayı komissiya: Arbir tutqında bolgan azamattic tagdırın zerdelewimiz qajet [Special commission: We need to study the fate of every prisoner] // <https://adyrna.kz/post/91015> [Кіру күні: 03.08.2022] [In Kazakh].

Mikheeva L.V. Inostrannyye voyennoplennyye i internirovannyye v Tsentral'nom Kazakhstane (1941 – nachalo 50-kh gg. XX v.) [Foreign prisoners of war and internees in Central Kazakhstan (1941 - the beginning of the 50s). XX century]: avtoref. dis. ... sakhar. ist. nauk Karaganda, 2007. - 30 s. [In Russian].

Oyen M. The Right of Return: Chinese displaced persons and the International Refugee Organization, 1947–56//*Modern Asian Studies* / Volume 49 / Issue 02 / March 2015, pp 546 – 571

Official Documentation System UN. (ODS) Question of Refugees // <https://undocs.org/en/a/45> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Fourth Meeting. 28 January 1946// <https://undocs.org/ru/a/c.3/4> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Fifth Meeting. 30 January 1946// <https://undocs.org/ru/a/c.3/5> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Question of Refugees. Report of the Economic and Social Council and Consideration of the International Refugee Organization. 22 October 1946//<https://undocs.org/en/a/127> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Sixth Meeting. 1 February 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/40/PDF/NL341240.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Ninth Meeting. 8 February 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/43/PDF/NL341243.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Sixteenth Meeting. 6 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/50/PDF/NL341250.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Seventeenth Meeting. 8 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/51/PDF/NL341251.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Eighteenth Meeting. 9 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/52/PDF/NL341252.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Nineteenth Meeting. 9 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/53/PDF/NL341253.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Thirtieth Meeting. 21 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/64/PDF/NL341264.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Thirty first Meeting. 22 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/65/PDF/NL341265.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Thirty second Meeting. 25 November 1946 // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/66/PDF/NL341266.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Thirty sixth Meeting. 29 November 1946// <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/70/PDF/NL341270.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

ODS UN. Forty-third Meeting. 6 December 1946//.

ODS UN. Fifty eighth meeting. 4 October 1947. // <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL3/412/91/PDF/NL341291.pdf?OpenElement> [Кіру күні: 03.08.2022].

Rass Ch. &Tame I. Negotiating the Aftermath of Forced Migration: A View from the Intersection of War and Migration Studies in the Digital Age// *Historical Social Research / Historische Sozialforschung* Vol. 45, No. 4 (174), Special Issue: Violence Induced Mobility (2020), pp. 7-44 (39 pages).

Rucker A. The Work of the International Refugee Organization. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 25, No. 1 (Jan., 1949), pp. 66-73 (8 pages).

Tokayev K.K. Organizatsiya Ob"yedinennykh Natsiy: polveka sluzheniya miru. [The organization arose as a result: half a century of service to the world]. - Almaty : Atamura, 1995. - 192 s. [In Russian].

Tokayev K.K. Vneshnyaya politika Kazakhstana v usloviyakh globalizatsii [Foreign policy of Kazakhstan in the context of globalization]. - Almaty: SAK, 2000. - 584 s. [In Russian].

Tokayev K.K. Diplomaticheskaya sluzhba Respubliki Kazakhstan [Diplomatic Service of the Republic of Kazakhstan]: ucheb. posobiye. - Almaty: Edel'veys, 2005. - 560 s. [In Russian].

Zhanguttin B.O. Voyennoplennyye i internirovannyye na territorii Kazakhstana (1941-1951 gg.) [GUPVI: Prisoners of war and internees on the territory of Kazakhstan (1941-1951)] // *Rossiyskaya istoriya. – 2008. – № 2. – S. 107 -114. [In Russian].*

МАЗМҰНЫ ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ӘДІСНАМА

Бұрханов Б.Б. КЕҢЕСТІК ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ИСЛАМНЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (ТАРИХНАМАЛЫҚ ШОЛУ).....	4
Кушқумбаев А.Қ., Уалиев Т.А. ЕР ЕДІГЕ ЖЫРЫНЫҢ ТАРИХНАМАСЫ (XIX ғ. II-жартысы – XX ғ. I-жартысы).....	15
Қапаева А.Т. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ 1921 – 1922 ЖЫЛДАРДАҒЫ АШАРШЫЛЫҚТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-МЕТОДОЛОГИЯЛЫҚ ҰСТАНЫМЫ.....	27

ТАРИХ

Ағатай Ө.М. ҚАЗАҚ БАТЫРЛАР ЖЫРЛАРЫНДАҒЫ ДӘСТҮРЛІ ЖАҚ (ЖАЙ) ҚАРУЫ.....	41
Бекенова А.А. СОҒЫСТАН KEЙІНГІ ОНЖЫЛДЫҚТАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ШАРУАЛАРЫНЫҢ КҮНДЕЛІКТІ ТҮРМЫСТАҒЫ МЕРЕКЕЛЕУ МӘДЕНИЕТІ (1945 – 1955).....	56
Дүйсенова Н.К., Смағұлов Б.Қ. 1930 – 1950 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ МУЗЕЙ САЛАСЫ ДАМУЫНЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ.....	70
Закарья Р. ЕУРОПАЛЫҚ МИГРАНТТАРДЫҢ КСРО-ҒА ҚОНЫС АУДАРУЫНЫҢ АЛҒЫШАРТТАРЫ, СОНДАЙ-АҚ ОЛАРДЫҢ НЕГІЗГІ КАТЕГОРИЯЛАРЫ.....	81
Көкебаева Г.К., Шілдебай С.Қ., Стамшалов Е.И. 1967 ЖЫЛҒЫ ШЫМКЕНТ КӨТЕРІЛІСІ	98
Крупко И.В. ОТЫРАР КІТАПХАНАСЫНЫҢ БЕЙНЕ ЖӘНЕ НАРРАТИВ СЕМИОЗИСІ: ЖОҒАЛҒАН АҒАРТУШЫЛЫҚТЫ ІЗДЕСТІРУ БАРЫСЫНДА.....	112
Күнікеев А.Д., Жетпісбай Н.Ы. ЖОЛАМАН ТІЛЕНШІҰЛЫ БАСТАҒАН КӨТЕРІЛІС (1822 – 1840).....	126
Қалыбекова М.Ш. XX ҒАСЫРДЫҢ 30 – 50 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІРІГЕЙЛІКТІ ЖОЮ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	138
Қасымова Д.Б. Ж. ШАЯХМЕТОВ ПЕН Д. ҚОНАЕВ ҚЫЗМЕТТЕРІНЕН ҚАЛАЙ КЕТТІ: ЖАЛПЫ ЖӘНЕ ЕРЕКШЕ КЕЗЕҢДЕРІ.....	151
Қозыбаева М.М. СОҒЫСТАН KEЙІНГІ КЕЗЕҢДЕ ҚАЗАҚСТАН КОЛХОЗДАРЫНЫҢ	

ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫ (1946 – 1953).....	163
Қуанбай О.Б. ҚҰЛСАРЫ БАТЫР – ДИПЛОМАТ, МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҚОҒАМ ҚАЙРАТКЕРІ (1715–1776).....	172
Құдайбергенова А.И., Мамытова С.Н., Көбеев Р.Ж. АШЫҚҚАН ҚАЗАҚ БОСҚЫНДАРЫНЫҢ АУЫП БАРҒАН ЖЕРДЕГІ ЖАҒДАЙЫ ТУРАЛЫ АРХИВТІК ДЕРЕКТЕРДЕН (1931 – 1933).....	185
Муканова Г.К., Байжуманова З.Б. БӨКЕЙХАНОВТЫҢ РЕДАКТОРЛЫҒЫНДАҒЫ «БАХАИЗМ» ЖАЙЛЫ ДӘРИСТЕР ЖӘНЕ СМАҒҰЛ СӘДУАҚАСОВТЫҢ «ОҚУЛЫҚ ЖАЗБАЛАРЫ».....	196
Нурсултанова Л.Н., Еркін А.Е. ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ТАЯУ ШЫҒЫСТЫҢ САЯСИ – ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ: ТАРИХИ-ХРОНОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТИ.....	206
Оразов Р.Е., Сатенова М.Р. АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫ.....	217
Оспанов Н.М. КЕҢЕС ОДАҒЫНЫҢ БҰҰ-ДАҒЫ ӘСКЕРИ ТҮТҚЫНДАРДЫ РЕПАТРИАЦИЯЛАУ МӘСЕЛЕСІНЕ ҚАТЫСТЫ САЯСАТЫ.....	228
Ошан Ж. ҚЫТАЙ ЖАЗБАЛАРЫНДАҒЫ ЕЛТЕРІС ҚАҒАН ТУРАЛЫ ШІНАРА МӘЛІМЕТТЕР.....	238
Сарманова С.Р., Қозыбаева М.М., Маслов Х.Б. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЖӘНЕ ҚАЗАҚТАРДЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ БІРЕГЕЙЛІГІН ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	249
Сманова А.М. АХМЕТ ЗӘКИ УӘЛИДИДІҢ ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТІ ЖӘНЕ ДҮНИЕТАНЫМДЫҚ КӨЗҚАРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ.....	257
Стась И.Н., Нурбаев Ж.Е., М.М. Козыбаева АҚМОЛА ҚАЛАСЫНДАҒЫ ХІХ Ғ. ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫ – ХХ Ғ. БАСЫНДАҒЫ ҒИБАДАТХАНА ҚҰРЫЛЫСЫНЫҢ ТАРИХЫНАН (ФОТОҚҰЖАТТАР МАТЕРИАЛДАРЫНДАҒЫ СӘУЛЕТТІК ТАЛДАУ).....	266
Ш.Б. Тілеубаев, С.Г. Белоус, Н.Н. Құрманалина, А.Н. Конкабаева ХХ ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМДАР МЕН ҰЛТЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ МУЗЕЙ ІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ.....	277
Түрсүн Х.М., Шаметов С.Т., Исаев М.С. ИСЛАМДЫҚ ЖӘНЕ ХРИСТИАНДЫҚ ЖЕРАСТЫ МІНАЖАТ ОРЫНДАРЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫСЫ МЕН ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ОРТАҚ БЕЛГІЛЕР.....	289
Ханна Матт ЖАҒАҢДЫҚ ӘСКЕРИ ТҮТҚЫНДАУ ҚҰБЫЛЫСЫ БІРІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС КЕЗІНДЕ: ТҮРКІСТАН ТӘЖІРИБЕСІ (1914 – 1916).....	301

Черепанов К.В.

Д.А. ҚОНАЕВТЫҢ АЛМАТЫНЫҢ ЕЛОРДАЛЫҚ
КЕЛБЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ.....314

Шакиева А.С.

ОТАН ТАРИХЫНДАҒЫ ЖОШЫ ҰЛЫСЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ:
КЕҢЕСТІК КЕЗЕҢ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ТАРИХ (САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ).....329

Шотанова Ғ.А., Өжкенев Е.М., Жұмаділ А.Қ.

БӨКЕЙ ОРДАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚТАР:
ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДЫ ЖАҢҒЫРТУДЫҢ БАСТАЛУЫ.....340

АНТРОПОЛОГИЯ

Әжіғали С.Е., Әшім Б.Ә.

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН КЕШЕНДІ ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ-ЭТНОАРХЕОЛОГИЯЛЫҚ
ЭКСПЕДИЦИЯСЫНЫҢ 2021 ЖЫЛЫ ҚОБДА ӨЛКЕСІНДЕ ЖҮРГІЗГЕН ЗЕРТТЕУЛЕРІ.....353

Ганиева А., Ананьевская Е., Хасенова Б.

ҚАЗАҚ ҚЫСТАУЫНЫҢ ЗАТТЫҚ ТОПТАМАСЫ:
АҚМОЛА ӨҢІРІНДЕГІ ДАЛАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША.....361

Кулагина Е.В., Смағұлов Б.Қ., Болсынбек Т.Н.

ОМБЫ ӨЛКЕТАНУШЫСЫ СЕРГЕЙ РОМАНОВИЧ ЛАПТЕВТИҢ ЖОЛ ЕСТЕЛІКТЕРІНДЕГІ
ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ МӘДЕНИЕТІНЕ
ҚАТЫСТЫ ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ МӘЛІМЕТТЕР.....370

Рогожинский А.Е., Камалдинов И.Р.

ОРТАҒАСЫРЛЫҚ АСПАРА ЖӘНЕ ШАРУАШЫЛЫҚ ҚАЛАЛАРЫ
(2021 – 2022 ЖЫЛДАРДАҒЫ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ АЛДЫН-АЛА НӘТИЖЕЛЕРІ).....384

МЕРЕЙ ЖАС

Алдажуманов Кайдар Сейсембаевұлы – 80 жас.....393

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ МЕТОДОЛОГИИ

- Б.Б. Бурханов**
О НЕКОТОРЫХ СПЕЦИФИЧЕСКИХ ЧЕРТАХ ИСЛАМА
В СОВЕТСКОЙ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ (ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ ОБЗОР).....4
- А.Қ. Кушкумбаев, Т.А. Уалиев**
ИСТОРИОГРАФИЯ ЭПОСА ЕР ЕДІГЕ ВО II ПОЛОВИНЕ XIX – I ПОЛОВИНЕ XX ВВ.....15
- А.Т. Капаева**
ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ
К ИЗУЧЕНИЮ ГОЛОДА 1921 – 1922 ГГ. В КАЗАХСТАНЕ.....27

ИСТОРИЯ

- У.М. Агатай**
ТРАДИЦИОННОЕ ОРУЖИЕ ЛУК В КАЗАХСКОМ ГЕРОИЧЕСКОМ ЭПОСЕ.....41
- А.А. Бекенова**
КУЛЬТУРА ПРАЗДНОВАНИЯ В ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ
КРЕСТЬЯН КАЗАХСТАНА В ПОСЛЕВОЕННОЕ ДЕСЯТИЛЕТИЕ (1945-1955).....56
- Н.К. Дуйсенова, Б.Қ. Смагулов**
НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ МУЗЕЙНОЙ
СФЕРЫ В КАЗАХСТАНЕ В 1930-Х – 1950-Х ГГ.....70
- Р. Закарья**
ПРЕДПОСЫЛКИ МИГРАЦИИ В СССР ЕВРОПЕЙСКИХ МИГРАНТОВ,
А ТАКЖЕ ИХ ОСНОВНЫЕ КАТЕГОРИИ.....81
- Г.К. Кокебаева, С.К. Шилдебай, Е.И. Стамшалов**
ЧИМКЕНТСКОЕ ВОССТАНИЕ 1967 ГОДА.....98
- И.В. Крупко**
СЕМИОЗИС ОБРАЗА И НАРРАТИВА ОТРАРСКОЙ БИБЛИОТЕКИ:
В ПОИСКАХ УТРАЧЕННОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ.....112
- А.Д. Куникеев, Н.Ы. Жетписбай**
ВОССТАНИЕ ПОД РУКОВОДСТВОМ ЖОЛАМАНА ТЛЕНШИЕВА (1822-1840).....126
- М. Калыбекова**
ПРОБЛЕМЫ РАЗРУШЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ
ИДЕНТИЧНОСТИ В 30-50-Е ГОДЫ XX ВЕКА.....138
- Д.Б. Касымова**
КАК «УХОДИЛИ» СО СВОИХ ПОСТОВ Ж. ШАЯХМЕТОВ
И Д. КУНАЕВ: ОБЩЕЕ И ОСОБЕННОЕ.....151
- М.М. Козыбаева**

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ КОЛХОЗОВ КАЗАХСТАНА В ПОСЛЕВОЕННЫЙ ПЕРИОД (1946-1953).....	163
О.Б. Куанбай КУЛСАРЫ БАТЫР – ДИПЛОМАТ, ГОСУДАРСТВЕННЫЙ И ОБЩЕСТВЕННЫЙ ДЕЯТЕЛЬ (1715-1776).....	172
А.И. Кудайбергенова, С.Н. Мамытова, Р.Д. Кубеев ИЗ АРХИВНЫХ ДАННЫХ О ПРЕБЫВАНИИ КАЗАХСКИХ ГОЛОДОБЕЖЕНЦЕВ НА МЕСТАХ ОТКОЧЕВКИ (1931-1933).....	185
Г.К. Муканова, З.Б. Байжуманова ЛЕКЦИЯ ПО «БЕХАИЗМУ», РЕДАКТОР БУКЕЙХАНОВ И «ПИСАНИЕ УЧЕБНИКОВ» СМАГУЛОМ САДВОКАСОВЫМ.....	196
Л.Н. Нурсултанова, А.Е. Еркін ПОЛИТИКО – ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАЗАХСТАНА И БЛИЖНЕГО ВОСТОКА: ИСТОРИКО – ХРОНОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....	206
Р.Е. Оразов, М.Р. Сатенова АХМЕТ БАЙТУРСЫНОВ И КАЗАХСКОЕ ОБЩЕСТВО.....	217
Н.М. Оспанов ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО СОЮЗА В ООН В ОТНОШЕНИИ ПРОБЛЕМЫ РЕПАТРИАЦИИ ВОЕННОПЛЕННЫХ.....	228
Ж. Ошан ЧАСТИЧНАЯ ИНФОРМАЦИЯ ОБ ЭЛЬТЕРИС-ХАНЕ В КИТАЙСКИХ ИСТОЧНИКАХ.....	238
С.Р. Сарманова, М.М. Козыбаева, Х.Б. Маслов АЛИХАН БУКЕЙХАН И ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ КАЗАХОВ.....	249
А. Сманова НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ФОРМИРОВАНИЕ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИХ УСТАНОВОК АХМЕТА ЗАКИ ВАЛИДИ.....	257
И.Н. Стась, Ж.Е. Нурбаев, М.М. Козыбаева ИЗ ИСТОРИИ ХРАМОВОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В Г. АКМОЛИНСК ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКОВ (АРХИТЕКТУРНЫЙ АНАЛИЗ НА МАТЕРИАЛАХ ФОТОДОКУМЕНТОВ).....	266
Ш.Б. Тілеубаев, С.Г. Белоус, Н.Н. Курманалина, А.Н. Конкабаева ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ И НАЦИОНАЛЬНОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ ПО ОРГАНИЗАЦИИ МУЗЕЙНОГОДЕЛА В НАЧАЛЕ XX ВЕКА.....	277
Х.М. Турсун, С.Т. Шаметов, М.С. Исаев ОБЩИЕ ЧЕРТЫ В СТРОИТЕЛЬСТВЕ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИСЛАМСКИХ И ХРИСТИАНСКИХ ПОДЗЕМНЫХ МОЛИТВЕННЫХ МЕСТ.....	289

Ханна Матт

ГЛОБАЛЬНЫЙ ФЕНОМЕН ВОЕННОГО ПЛЕНА
В ПЕРИОД ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ: ОПЫТ ТУРКЕСТАНА (1914 – 1916).....301

К.В. Черепанов С.Е. Ажигали, Б.А. Ашим

НЕКОТОРЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЙ ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКОЙ
КОМПЛЕКСНОЙ ЭТНОГРАФО-ЭТНОАРХЕОЛОГИЧЕСКОЙ
ЭКСПЕДИЦИИ 2021 ГОДА В ХОБДИНСКОМ РЕГИОНЕ.....314

А.С. Шакиева

ИССЛЕДОВАНИЕ УЛУСА ДЖУЧИ В ИСТОРИИ ОТЕЧЕСТВА:
СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД И СОВРЕМЕННАЯ ИСТОРИЯ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ).....329

Г.А. Шотанова, Е.М. Ужкенов, А.К. Жумадил КАЗАХИ БУКЕЕВСКОЙ ОРДЫ:

НАЧАЛО МОДЕРНИЗАЦИИ ТРАДИЦИОННОГО ОБЩЕСТВА.....340

АНТРОПОЛОГИЯ

С.Е.Ажигали, Б.А. Ашим

НЕКОТОРЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЙ ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКОЙ КОМПЛЕКСНОЙ
ЭТНОГРАФО-ЭТНОАРХЕОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕДИЦИИ 2021 ГОДА В ХОБДИНСКОМ
РЕГИОНЕ.....353

А. Ганиева, Е. Ананьевская, Б. Хасенова

ПРЕДМЕТНАЯ КОЛЛЕКЦИЯ КАЗАХСКОГО КЫСТАУ:
ПО МАТЕРИАЛАМ ПОЛЕВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В АКМОЛИНСКОМ ПРИИШИМЬЕ.....361

Е.В. Кулагина, Б.Қ. Смагулов, Т.Н. Болсынбек

ЭТНОГРАФИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ ПО ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЕ КАЗАХОВ
В ПОЛЕВЫХ ЗАМЕТКАХ ОМСКОГО КРАЕВЕДА СЕРГЕЯ РОМАНОВИЧА ЛАПТЕВА.....370

А.Е. Рогожинский, И.Р. Камалдинов

СРЕДНЕВЕКОВЫЕ ГОРОДИЩА АСПАРА И ШАРУАШЫЛЫК
(ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЙ В 2021 – 2022).....384

ЮБИЛЕЙ

Алдажуманов Кайдар Сейсембаевич – 80 лет.....393

CONTENTS

THEORY OF METHODOLOGY

B.B. Burkhanov ON SOME SPECIFIC FEATURES OF ISLAM IN SOVIET CENTRAL ASIA (HISTORIOGRAPHICAL REVIEW).....	4
A.K. Kushkumbayev, T.A. Ualiyev HISTORIOGRAPHY OF YER YEDIGE EPIC IN 2 ND HALF OF 19 – 1 ST HALF OF 20 CC.....	15
A.T. Капаева THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STUDY OF THE FAMINE OF 1921–1922. IN KAZAKHSTAN.....	27

HISTORY

O.M. Agatay A BOW AS A TRADITIONAL WEAPON IN THE HEROIC EPICS OF THE KAZAKHS.....	41
A.A. Bekenova CULTURE OF CELEBRATION IN THE EVERYDAY LIFE OF THE PEASANTS OF KAZAKHSTAN IN THE POST-WAR DECADE (1945-1955).....	56
N.K. Düisenova, B.Q. Smagulov SOME ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE MUSEUM SPHERE IN KAZAKHSTAN IN THE 1930S – 1950S.....	70
R. Zakarya PREREQUISITES FOR MIGRATION OF EUROPEAN MIGRANTS TO THE USSR, AS WELL AS THEIR MAIN CATEGORIES.....	81
G.K. Kokebayeva, S.K. Shildebai, E.I. Stamshalov SHYMKENT UPRISING OF 1967.....	98
I.V. Krupko SEMIOSIS OF THE IMAGE AND NARRATIVE OF THE OTRAR LIBRARY: IN SEARCH OF THE LOST ENLIGHTENMENT.....	112
A.D. Kunikeev, N.N. Zhetpisbay THE UPRISING LED BY ZHOLAMAN TLENSHIEV (1822 –1840).....	126
M. Kalybekova PROBLEMS OF THE DESTRUCTION OF NATIONAL IDENTITY IN THE 30-50s XX CENTURY.....	138

D. Kassymova

HOW Z. SHAYAKHMETOV AND D. KUNAYEV LEFT THEIR POSTS:
COMMON AND PARTICULAR.....151

M.M. Kozybayeva

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COLLECTIVE
FARMS OF KAZAKHSTAN IN THE POST-WAR PERIOD (1946 – 1953).....163

O. Kuanbay

KULSARY BATYR – DIPLOMAT, STATE AND PUBLIC ACTOR (1715 – 1776).....172

A.I. Kudaibergenova, S.N. Mamytova, R.D. Kubeyev

FROM ARCHIVAL DATA ON THE STAY OF THE KAZAKH FAMINE REFUGEES IN THE MIGRATION
DESTINATIONS (1931 – 1933).....185

G.K. Mukanova, Z.B. Baizhumanova

LECTURE ON "BEHAISM", EDITOR BUKEIKHANOV AND "WRITING TEXTBOOKS" BY SMAGUL
SADVOKASOV.....196

L.N. Nursultanova, A.E. Erkin

POLITICAL AND ECONOMIC COOPERATION OF KAZAKHSTAN
AND THE MIDDLE EAST: HISTORICAL AND CHRONOLOGICAL ASPECT.....206

R.E. Orazov, M.R. Satenova

AKHMET BAITURSYNOV AND KAZAKH SOCIETY.....217

N.M. Ospanov

THE POLICY OF THE SOVIET UNION IN THE UN WITH RESPECT TO THE PROBLEM OF
REPATRIATION OF PRISONERS OF WAR.....228

Zh. Oshan

PARTIAL INFORMATION ABOUT ELTERIS KHAN IN CHINESE SOURCES.....238

S.R. Sarmanova, M.M. Kozybayeva, K.B. Maslov

ALIKHAN BUKEIKHAN AND THE DEVELOPMENT
OF THE ETHNIC IDENTITY OF THE KAZAKHS.....249

A. Smanova

SCIENTIFIC ACTIVITY AND FORMATION OF THE WORLDVIEW OF AKHMET ZAKI
UALIDI.....257

I.N. Stas, Zh.Y. Nurbayev, M.M. Kozybayeva

FROM THE HISTORY OF TEMPLE CONSTRUCTION IN AKMOLINSK
IN THE SECOND HALF OF THE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES
(ARCHITECTURAL ANALYSIS ON THE MATERIALS OF PHOTOGRAPHIC DOCUMENTS).....266

Sh.B. Tleubayev, S.G. Belous, N.N. Kurmanalina, A.N. Konkabayeva

ACTIVITIES OF PUBLIC ORGANIZATIONS AND NATIONAL INTELLIGENTIA ON THE
ORGANIZATION OF MUSEUM BUSINESS IN THE BEGINNING OF THE XX CENTURY.....277

H.M. Tursun, S.T. Shametov, M.S. Isaev

COMMON FEATURES IN THE CONSTRUCTION AND OPERATION OF ISLAMIC AND CHRISTIAN
UNDERGROUND PRAYER PLACES.....289

Hanna Matt

GLOBAL CAPTIVITY IN THE FIRST WORLD WAR:
PRISONERS OF WAR IN TURKESTAN, 1914 – 1916.....301

K. Cherepanov

THE ROLE OF D. A. KUNAEV IN SHAPING THE CAPITAL IMAGE OF ALMATY.....314

A. Shakiyeva

THE STUDY OF THE JOCHI ULUS IN THE HISTORY OF THE FATHERLAND:
THE SOVIET PERIOD AND MODERN HISTORY (COMPARATIVE ANALYSIS).....329

G.A. Shotanova, E.M. Uzhkenov, A.K. Zhumadil

KAZAKHS OF THE BUKEY HORDE: THE BEGINNING
OF MODERNIZATION OF TRADITIONAL SOCIETY.....340

ANTHROPOLOGY

S.E. Azhigali, B.A. Ashim

SOME RESEARCH RESULTS OF THE WEST KAZAKHSTAN INTEGRATED ETHNOGRAPHIC AND
ETHNOARCHAEOLOGICAL EXPEDITION IN 2021 IN THE KHOBDA REGION.....353

A. Ganieva, E. Ananyevskaya, B. Khassenova

COLLECTION OF FINDS OF THE SETTLEMENT OF BOZOK II IN THE NORTHERN
SARYARKA.....361

Y.V. Kulagina, B.Q. Smagulov, T.N. Bolsynbek

SOME ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE MUSEUM
SPHERE IN KAZAKHSTAN IN THE 1930S – 1950S.....370

A.E. Rogozhinsky, I.R. Kamaldinov

MEDIEVAL CITY-SITES ASPARA AND SHARUASHYLYK
(PRELIMINARY RESULTS OF RESEARCH IN 2021 – 2022).....384

ANNIVERSARY

Aldazhumanov Kaidar Seisembayevich – 80 years old.....393

Редакцияның мекен-жайы:

050010, Қазақстан Республикасы
Алматы қ., Шевченко көш., 28,
ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«edu.e-history.kz» журналының редакциясы
Телефон: +7 (727) 261-67-19
E-mail: edu.history@bk.ru
Электрондық мекен-жайы: www.edu.e-history.kz

Журнал 2013 жылдан бастап шығады.

Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2014 ж. 29 қазанында тіркеліп, № 14602-ИА куәлігіне ие болды.